

розселенням, що в перспективі дасть змогу сформувати стійкі репродуктивні популяції з оптимальною статево – віковою структурою;

- організація місць спокою та створення відтворювальних ділянок у мисливських господарствах для розмноження звірів і птахів;
- поліпшення існуючої кормової бази в лісових угіддях шляхом створення кормових полів, захисних, кормових та змішаних реміз у польових та лісових мисливських угіддях;
- обмеження кількості загінних і колективних полювань на парнокопитні види мисливської фауни та забезпечення поступового переходу до індивідуальних полювань, основою яких є вибіркового селекційний відстріл;
- здійснення профілактичних заходів із захисту тварин від хвороб, весняного випалювання сухої рослинності та інших несприятливих факторів;
- забезпечення ефективної охорони державного мисливського фонду від браконьєрства;
- забезпечення широкого висвітлення мисливськогосподарських заходів у засобах масової інформації.

Література

1. Бондаренко В.Д., Дейнека А.М., Бурмас В.Р., Хосцький П.Б., Ходзінський В.П. Мисливськогосподарське законодавство України. Посібник. – Львів: СПОЛЮМ, 2005. – 336 с.
2. <http://www.lvivlis.com.ua>.

Дейнека А.М., Бурмас В.Р. Состояние и перспективы развития охотничьего хозяйства

На основании актуальных статистических данных осуществлен анализ современного состояния ведения охотничьего хозяйства, определены основные проблемы в законодательном и нормативном обеспечении, а также предложены пути их решения. Определены тенденции в динамике численности основных видов охотничьей фауны и предложены пути увеличения потенциала государственного охотничьего фонда. Осуществлен анализ экономических показателей пользователей охотничьими угодьями и определены пути их оптимизации.

Ключевые слова: охотничье хозяйство, пользование охотничьими угодьями, динамика численности фауны, эколого-экономические основы.

Deyneka A.M., Burmas V.R. State and perspective development of hunting

On the basis of relevant statistical data carried out analysis of the current state of the hunting, identify key issues in the legislative and normative provision and proposed solutions. Identify trends in population dynamics of main types of hunting fauna and suggested ways to increase the capacity of the state hunting fund. Analyses of the economic performance of the users of hunting grounds and the ways of optimizing them.

Keywords: hunting, the use of hunting grounds, population dynamics of the species, ecological and economic basis.

2. ЕКОЛОГІЯ ДОВКІЛЛЯ

УДК 504.062.2

*Проф. Ю.В. Дзядикувич, д-р техн. наук;
доц. О.К. Крайняк, канд. екон. наук – Тернопільський НЕУ*

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ

Розглянуто правовий і економічний механізми регулювання процесу природокористування та міжнародне співробітництво України у цій сфері. Проведено аналіз економічного та правового механізмів і їх інструментів впливу на зацікавленість підприємств щодо охорони довкілля. Встановлено, що метою управління в галузі раціонального природокористування є реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення ефективних і конкретних заходів щодо охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, досягнення погодженості дій державних і громадських органів у цій галузі. Все це є прерогативою держави. Повноправним розпорядником природних ресурсів, які залучаються в сферу виробничої діяльності, є Ради народних депутатів. Правовою основою охорони природи є внутрішньодержавні та міжнародні законодавчі акти. Одним із важливих інструментів економічного механізму охорони довкілля є лімітування природокористування та стимулювання раціонального використання природних ресурсів. Вирішення багатьох економічних проблем неможливе без широкого й активного міжнародного співробітництва.

Ключові слова: довкілля, природокористування, механізми, природні ресурси, екологічна безпека, охорона природи, виробнича діяльність.

Постановка проблеми. Серед глобальних проблем, зумовлених науково-технічною революцією, є проблема раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів від забруднення, деградації та виснаження. Насамперед це стосується земель – найважливішої складової частини біосфери. Високий рівень концентрації важкої промисловості, необґрунтовані масштаби меліорації земель, технократичний детермінізм і екологічний волонтаризм у розвитку і розташуванні продуктивних сил і фінансування природоохоронних заходів за залишковим принципом призводять до екологічної кризи.

Природокористування – це комплексна система, яка охоплює міжнародні, державні та громадські заходи, спрямовані на раціональне використання, відновлення та охорону природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему регулювання процесами в сфері природокористування порушено у роботах О. Веклич, Т. Яхєєва, Т. Кірсанова, В. Лук'янихіна, Н. Пахомової, Б. Данилишина, А. Федорищевої та ін. Однак у них недостатньо висвітлено механізми управління природокористуванням і їх інструменти, що зумовлює необхідність подальшого їх детального вивчення.

Постановка проблеми. Метою дослідження є аналіз механізмів управління в сфері природокористування.

Виклад основного матеріалу. Управління охороною довкілля передбачає здійснення функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчорозпорядчої діяльності [1].

Метою управління в галузі раціонального природокористування є реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення ефективних і комплексних заходів щодо охорони довкілля, раціональне використання природних ресурсів, досягнення погодженості дій державних і громадських органів у цій галузі. У виробничих відносинах, що складаються між людьми і природою, є їх суспільний характер. Функції управління та планування природокористування є однозначно прерогативою держави. Різні міністерства, комісії, відомства, комітети тощо в міру своєї компетенції здійснюють і підтримують єдину державну політику в сфері охорони довкілля [1].

Одне з центральних місць у регулюванні відносин щодо охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів відводиться науково обґрунтованому поєднанню територіального і галузевого управління природоохоронною роботою. Підприємства, що залучають у господарський оборот природні ресурси, належать, з одного боку, до тієї чи іншої галузі народного господарства, а з іншого – є ланками територіально-виробничих комплексів. Тому виникає необхідність правильного поєднання інтересів багатьох міністерств, відомств і місцевих територіальних органів, які повинні доповнювати одне одного, утворюючи єдину систему управління. Наприклад, при відведенні земель під промислове, транспортне чи житлове будівництво потрібно виходити не лише з локальних інтересів відомчого характеру, а й враховувати, що відчуження земель, особливо орних, призводить до скорочення площі сільськогосподарських угідь і зменшує валову продукцію сільського господарства та ін. [2-4].

У системі управління природоохоронною діяльністю підприємства можна виділити такі напрями планування, експлуатацію очисних споруд (враховуючи технологічний процес) і контроль за викидами в навколишнє середовище. Проектування і планування дають змогу розробити комплекс необхідних заходів щодо охорони довкілля та їх виконання. Серед них повинні бути нові вдосконалені технологічні процеси, роботи, очисні споруди, що знижують або унеможливають шкідливий вплив на довкілля [3].

Управлінські функції в галузі природоохоронної діяльності підприємства повинні сприяти вдосконаленню технології виробництва, ремонтно-експлуатаційних робіт, безаварійної роботи устаткування, виконанню планово-попереджувального і поточного ремонту. Контроль охоплює аналіз технології, лабораторний аналіз, контрольні пости, визначення концентрації шкідливих викидів, інформування керівництва про стан навколишнього середовища на підприємстві та дотримання законодавства в цій області. Усі ланки народногосподарської середовищезахисної системи є єдине ціле і доповнюють одна одну. Водночас кожна з цих ланок наділена самостійними функціями, вирішує певне коло завдань і має свою структуру [5].

Відповідають за організацію державної підсистеми і контролю за станом навколишнього середовища Міністерство по охороні навколишнього середовища служба стандартизації, Міністерство охорони здоров'я та інші міністерства, а також місцеві обласні, міські та районні організації відповідного профілю. У своїй діяльності вони керуються в основному Законом про охорону навколишнього середовища (1991 р.) [1].

Державна підсистема використання природних ресурсів перебуває в компетенції місцевих Рад народних депутатів, які повинні контролювати і регулювати всю природоохоронну роботу міністерств і відомств. Галузевий і міжгалузевий характер раціонального природокористування визначається специфікою господарської діяльності структурних підрозділів міністерств і відомств і залежить від виробничого профілю підприємств і об'єднань. Тому обов'язки між різними ланками цієї підсистеми охорони навколишнього середовища розподіляються таким чином [4].

Центральним органом державного управління в галузі охорони природи і використання природних ресурсів, який відповідає за охорону природи, організацію раціонального використання і відтворення природних ресурсів у країні, є Міністерство охорони навколишнього природного середовища (МОНПС).

МОНПС має місцеві органи на всіх рівнях територіального управління – областей, районів і міст. Уведення подвійної підпорядкованості територіальних органів управління МОНПСу місцевим Радам народних депутатів відповідає ролі місцевих Рад у вирішенні питань охорони навколишнього середовища, визначеній статтями Конституції України та розділом IV Закону про охорону навколишнього природного середовища [1]. Ці положення дають змогу залучити до вирішення завдань з охорони навколишнього середовища служби Рад народних депутатів (планове управління, управління капітального будівництва та ін.), а отже, уникнути необхідності у створенні аналогічних служб у межах територіальних органів МОНПСу.

Територіальними органами управління охороною навколишнього середовища є відповідні відомства МОНПСу та відділи охорони природи виконкомів Рад народних депутатів. Із переходом на повний госпрозрахунок і нові методи економічного управління відповідно до Закону "Про державне підприємство" на рівні підприємств охорону навколишнього середовища здійснює адміністрація. Тут приймаються рішення з питань природокористування, здійснюються практичні заходи щодо охорони навколишнього середовища від забруднення виробничими і господарськими відходами, стічними водами [6].

Удосконалення управління в галузі охорони і відтворення природних ресурсів повинно відбуватися шляхом уточнення ролі і місця територіального і галузевого чинників у формуванні основних якісних параметрів навколишнього середовища.

Водночас потрібно враховувати, що в системі планового управління раціональним природокористуванням провідним є територіальний підхід. Це означає, що повноправним розпорядником природних ресурсів, які залучаються в сферу виробничої діяльності, є Ради народних депутатів. Завдання полягає в тому, щоб надані місцевим Радам права використовувались якнайефективніше, поєднували в собі територіальні й галузеві інтереси, орієнтували виробничо-господарську та експлуатаційну діяльність промислових підприємств і об'єднань, міністерств і відомств на вирішення актуальних екологічних проблем [7-9].

Правовою основою охорони природи є внутрішньодержавні та міжнародні законодавчі акти. У них наведено обов'язкові для всіх громадян вимоги, спрямовані на забезпечення нормальних умов функціонування екосистем біосфери та

раціональне використання людиною природних ресурсів. Виконання цих законів забезпечується різними методами: виховними, просвітніми, адміністративними та кримінальними покараннями порушників. [8].

Основним законодавчим актом у галузі охорони природи в нашій державі є Закон України Про охорону навколишнього природного середовища, затверджений Верховною Радою 1 липня 1991 р [1]. У ньому викладено: загальні положення, екологічні права та обов'язки громадян, функції Рад народних депутатів, повноваження органів управління у сфері охорони природи, висвітлено питання спостереження, прогнозування, обліку та інформації в галузі охорони довкілля, екологічної експертизи, економічних механізмів забезпечення охорони природи.

До важливих державних документів природоохоронного напрямку належать також: "Земельний кодекс України" (1992 р.), "Водний кодекс України" (1995 р.). Закон України "Про екологічну експертизу" (1995 р.), "Лісовий кодекс України" (1994 р.), кодекси України "Про надра" (1994 р.), "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (1995 р.). У вересні 2000 р. було затверджено Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" [10-16].

В Україні сформовано одну з найрозвиненіших у Європі систему екологічного законодавства, визначено основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів, розроблено низку проектів природоохоронних програм.

Поруч із правовим механізмом, на охорону довкілля впливає і економічний механізм, який охоплює цілу низку інструментів впливу на матеріальні інтереси підприємств і окремих працівників. Одним із таких важливих інструментів є лімітування природокористування. Це є дієвий елемент механізму охорони навколишнього природного середовища. Оскільки існують підприємства, котрі з погляду екології краще було б закрити або перепрофілювати, тобто перевести на випуск іншої продукції, що завдало б менше шкоди навколишньому середовищу, наприклад, целюлозо-паперовий комбінат можна перепрофілювати в меблеву фабрику. Проте з економічного погляду, а часом і соціального, це не завжди доцільно, оскільки підприємство може бути постачальником потрібних суспільству товарів і робочих місць. У цьому випадку його діяльність у галузі природокористування деякий час регулюється не нормативами ГДС (гранично допустимі скиди) чи ГДВ (гранично допустимі викиди), а індивідуальними лімітами, тобто ТПВ (тимчасово погоджені викиди) [17].

Тривалий час природокористування в нашій країні було безкоштовним, тобто підприємства використовували землю, воду та інші природні ресурси, а також забруднювали навколишнє природне середовище безкоштовно. Лише у разі сильного забруднення з катастрофічними наслідками для навколишнього середовища підприємства виплачували штрафи, але не завжди. Така безвідповідальність зумовлювала нерациональне використання природних ресурсів.

З метою заохочення дбайливого використання природних ресурсів і відшкодування державі частини витрат на охорону та відновлення довкілля, з 50-х років поступово впроваджується плата за окремі види ресурсів, котрі вилучаються з природи.

На початку 90-х років було запроваджено платність природокористування, що передбачає плату за практично всі природні ресурси, за забруднення навколишнього природного середовища, розташування в ньому відходів виробництва та за інші види заподіяння шкоди довкіллю. При цьому плата за понадлімітне використання та забруднення в декілька разів перевищує плату за використання та забруднення у межах встановлених нормативів (лімітів). Однак внесення плати за використання та забруднення не звільняє природокористувача від виконання заходів із охорони навколишнього природного середовища та відшкодування збитків [7, 8]. Одним з важливих методів економічного управління є фінансування, тобто надання грошових коштів на чітко визначені природоохоронні заходи. Джерелами фінансування можуть бути бюджетні кошти, власні кошти підприємств (собівартість продукції або прибуток), банківські кредити та різні екологічні фонди [9].

Створення екологічних фондів також є одним з економічних методів управління в природокористуванні. Під фондами потрібно розуміти установи, які надають будь-яку матеріальну допомогу, та грошові матеріальні кошти, а також їх джерела. Наприклад, в екологічні фонди надходять платежі всіх підприємств за природокористування. А потім ці кошти видаються на проведення невідкладних та дорогих природоохоронних заходів. Крім цього, підприємства можуть робити внески у фонди екологічного страхування.

Ефективним є застосування матеріального стимулювання природоохоронної діяльності, встановлення податкових пільг (сума прибутку з якої вираховується податок, зменшується на величину, яка повністю чи частково відповідає природоохоронним витратам), звільнення від податків екологічних фондів; застосування пільгових цін та надбавок на екологічно чисту продукцію та надання пільгових кредитів [8, 9]. До заходів матеріального покарання належать: штрафи за екологічні порушення, додаткові податки за екологічно шкідливу продукцію та технологію. Стимулювання раціонального природокористування та охорони природи потребує комплексного підходу, який передбачає систему різних форм впливу на природокористувачів, що залежить від характеру виробництва, ресурсів галузі, підприємств, елементів природного середовища, в якому вони функціонують [8].

Проблеми регулювання чисельності населення, виснаження природних ресурсів, транскордонного забруднення навколишнього природного середовища і, як наслідок, – зникнення існуючої цивілізації – мають глобальний, всесвітній характер і вирішити їх можна тільки разом, усім світовим співтовариством. Вирішення цих проблем неможливе без широкого й активного міжнародного співробітництва. Таке співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища розпочалося наприкінці ХХ ст. громадськими організаціями, такими як Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП), Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (СКОПЕ) та Всесвітній фонд дикої природи. [7].

Україна, ставши на шлях незалежності, приєдналася до процесу державного регулювання збереження якості природного середовища, раціонального використання природних ресурсів і дотримання екологічної безпеки. Вона є Сторо-

ною понад 20 міжнародних конвенцій і двосторонніх угод, пов'язаних з охороною довкілля. Їх кількість у найближчі роки, поза сумнівом, збільшиться, оскільки існує низка конвенцій, приєднання до яких нашої країни має істотне політичне значення в галузі охорони довкілля, використання та відтворення природних ресурсів. Інтеграція нашої країни у світове співтовариство сприяла міжнародній економічній, технічній та експертній допомозі. Надалі можливі використання кредитів Міжнародних банків, допомога Європейського Союзу в рамках програми "TACIS" для країн СНД, допомога окремих розвинених країн як у рамках багатосторонніх програм, так і на підставі двосторонніх угод.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, тільки органічне поєднання правового та економічного механізмів регулювання процесу природокористування і тісне міжнародне співробітництво нашої країни в сфері охорони природи дасть змогу забезпечити раціональне природокористування та охорону довкілля на високому рівні.

Література

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (в ред. від 18.11.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41.
2. Трегобчук В. Ресурси – екологічна складова національної безпеки / В. Трегобчук // Економіка України : політико-економічний журнал. – 1999. – № 2. – С. 4-15.
3. Царенко О.М. Основи екології та економіки природокористування / О.М. Царенко, О.О. Несветов, М.О. Коцацький. – Суми : Вид-во "Університетська книга", 2004. – 400 с.
4. Веклич О. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку країни / О. Веклич // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2008. – № 10. – С. 62-68.
5. Кирсанова Т. Екологічний контролінг – інструмент екоменеджмента / Т. Кирсанова, Е. Кирсанова, В. Лукьянихин / за ред. В. Лукьянихина. – Суми : Изд-во "Козацький вал", 2004. – 222 с.
6. Веклич О. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку країни / О. Веклич, Т. Яхеева / за ред. Н. Пахомова, К. Рихтер // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2005. – № 12. – С. 73-80.
7. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / за ред. Б.М. Данилишина. – К. : ЗАТ "Нічлава", 2006. – 709 с.
8. Федорищева А. Техногенно-екологічна ситуація в Україні та управління рівнем її безпеки / А. Федорищева, О. Бутрин // Економіка України : політико-економічний журнал. – 2008. – № 5. – С. 75-79.
9. Пахомова Н. Экономический анализ экологического права / Н. Пахомова, К. Рихтер // Вопросы экономики. – 2003. – № 10. – С. 34-38.
10. Закон України "Земельний кодекс" (в ред. від 05.01.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 14.
11. Закон України "Водний кодекс" (в ред. від 19.01.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 213.
12. Закон України "Про екологічну експертизу" (в ред. від 05.01.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8.
13. Закон України "Лісовий кодекс" (в ред. від 18.11.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 3852.
14. Закон України "Про надра" (в ред. від 05.01.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 1392-17.
15. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" (в ред. від 05.01.2013 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12.
16. Закон України "Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" (в ред. від 17.05.2012 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47.
17. Дзядыкевич Ю.В. Механізми менеджменту природокористування / Ю.В. Дзядыкевич, І.М. Куликовська // Інноваційна економіка : наук. журнал. – 2013. – № 1. – С. 123-128.

Дзядыкевич Ю.В., Крайняк А.К. Механизмы управления природопользованием

Рассмотрены правовой и экономической механизмы регулирования процесса природопользования и международное сотрудничество Украины в этой сфере. Проведен анализ экономического и правового механизмов и их инструментов влияния на заинтересованность предприятий относительно охраны окружающей среды. Установлено, что целью управления в отрасли рационального природопользования является реализация законодательства, контроль за сдержкой требований экологической безопасности, обеспечение эффективных и конкретных мероприятий по охране окружающей среды, рационального использования природных ресурсов, достижения согласованности действий государственных и общественных органов в этой отрасли. Все это является прерогативой государства. Полноправным распорядителем природных ресурсов, которые используются в сфере производственной деятельности, являются Советы народных депутатов. Правовой основой охраны природы являются внутригосударственные и международные законодательные акты. Одним из важных инструментов экономического механизма охраны окружающей среды является лимитирование природопользования и стимулирование рационального использования природных ресурсов. Решение многих экологических проблем невозможно без широкого и активного международного сотрудничества.

Ключевые слова: окружающая среда, природопользование, механизмы, природные ресурсы, экологическая безопасность, охрана природы, производственная деятельность.

Dzyadykevich Yu., Krainyak O.K. Mechanisms of management nature is the use

In the article the legal and economic mechanisms of adjusting of process of nature is the use and international cooperation of Ukraine are considered in the field of it. The analysis of economic and legal mechanisms and their instruments of influence is conducted on the personal interest of enterprises in relation to the guard of environment. It is set, that a management aim in industry of rational nature is the use is realization of legislation, control after inhibition of requirements of ecological safety, providing of realization of effective and concrete measures in relation to the guard of environment, rational use of natural resources, achievement of co-ordination of actions of public and public organs in this industry. All of it is the prerogative of the state. The competent manager of natural resources that is attracted in the sphere of productive activity are Advances of deputies of people's. Legal framework of conservancy are domestic and international legislative acts. One of important instruments of economic mechanism of guard of environment there is limiting of nature is the use and stimulation of the rational use of natural resources of Decision of many economic problems it is impossible without wide and active international cooperation.

Keywords: environment, nature is the use, mechanisms, natural resources, ecological safety, conservancy, productive activity.

УДК 630*[165.3+181.28] *Ст. наук. співроб., доц. Ю.І. Гайда¹, д-р с.-г. наук; мол. наук. співроб. М.М. Січук¹; ст. наук. співроб., доц. Р.М. Яцик², канд. с.-г. наук*

ЕКОЛОГІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ПЛАСТИЧНІСТЬ ПОКАЗНИКІВ РОСТУ *QUERCUS ROBUR L.* І *PINUS SIBIRIKA DU TOUR.* У ГЕОГРАФІЧНИХ КУЛЬТУРАХ

Наведено алгоритм методу С.А. Еберхарта і В.А. Рассела, який може бути використано для визначення рівня екологічної стабільності і/або пластичності кількісних показників сортів і культурварів, потомств селекційних зразків лісових деревних порід. Проана-

¹ Український НДІ гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака, м. Івано-Франківськ;

² Прикарпатський НУ імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ